

ד. 1) מה הוכיח משה את בני ישראל בתוכחה של "ולא נתן ה' לכם לב לדעת", ואימתי הוכיחם, ומדוע דווקא אז הוכיחם? ובאיזה כינוי כינם כשהוכיחם, ומדוע? 2) כיצד נתפרש הפסוק "אֲשֶׁרֵיכֶם זָרְעִי עַל כָּל מַיִם מְשַׁלְּחֵי רֶגֶל הַשּׁוֹר וְהַחֲמוֹר"? 3) מה הם הפרקים בהם המוכר בהמה לחבירו צריך להודיעו שמכר את אמה או בתה, ומדוע? ומה הוכיחה הגמ' מהאי דינא? 4) מאי טעמא דמתניתין דג' ימים לפני אידיהם חל כבר האיסור דיום אידם?

ה. 1) מה דין בעלי מומים ומחוסרי אבר בקרבנות בן נח, ומנלן? והאם נענשים על איסור זה, ומדוע? 2) מה נאמר לנח בציווי "מכל החי", ובציווי "לחיות זרע", ובציווי "להחיות אתך"? ומה היו אומרים אילו נצטווה רק בציווי ד"דאתך" ומדוע? 3) כמה ימים לפני האיד אסורים במשא ומתן עמהם, ומנלן? והאם יש לדייק ממקום נוסף? 4) מפני מה אסור לשאת ולתת עמהם, והאם יש נפקא מינה מחמת איזה טעם אסור?

ו. 1) המושיט כוס של יין לנזיר, או נבלה לישראל או למומר, האם עבר בלפני עוור, ומדוע? 2) העובר על האיסור ונושא ונותן עמהם, האם נאסר הוא בהנאה או לאו? וכיצד קיימא לן? 3) מה דין משא ומתן או קבלת מתנה בדבר שהמתקיים ובדבר שאינו מתקיים? 4) מה טעם האיסור בלשואל מהן ובללוות מהן ובלהפרע מהן? ואמאי הוצרכו להשמיע בכל אלו האופנים? והא יש אופן דשרי להפרע מהן, ומדוע? 5) מה סבר ר' יהודה גבי "שמחה היא לו לאחר זמן"?

ז. 1) הנותן צמר לצבעו וצבעו באופן אחר מציווי הבעל הבית, מה דינו, ומדוע? וכיצד קיימא לן? והאם יש חידוש בהא דפסקינן כאותו מאן דאמר? 2) הנשאל לחכם והתיר לו או אסר לו, האם רשאי לשאול לחכם אחר? ומה הדין היבא דאחד מתיר ואחד אוסר? וכיצד מכריעים היבא דאיבא תרי איבא דאמרי בש"ס? 3) "יכולן שחזרו וכו'", מי הם "כולן", ובמה "חזרו", ומה דינם, ומדוע?

ח. 1) מה חידש רב תחליפא בר אבימי אליבא דר' ישמעאל, ומה הוי אמינא בלא חידושו? 2) מה סברת חכמים דפליגי אר' ישמעאל במתניתין, ומנלן דהכי סברו? 3) האם שרי למכור סוס לגוי (פרט)? 4) מהו "שיחה" דכתיב בקרא, ומנלן? וכיצד נתפרשו המקראות ד"תפילה לעני כי יעטוף", ו"אשפוך לפניו שיחי", ובמאי תליא הנידון?

ט. 1) האם אפשר להוסיף תפילות בתוך תפילת י"ח, (פרט)? 2) מה הם ימי אידיהם, ומי תקנם, ומה דין אלו שלא נוהגים בה אבל משועבדין לאלו הנוהגים בה? 3) מה הם קלנדא וסטרנורא, ועל שם מה תיקנום, וכמה ימים יש בין סטרנורא לקלנדא? 4) מה היו מעשיהם של אדם וחווה בלילה הראשון של הבריאה ולמחרתו, ומדוע? 5) האם מותר להשתתף במשתה עכו"ם, ומדוע? וממתי עד מתי חשיב משתהו?

י. 1) מהו ביאור המילה "קרטסים", ועל שם מה תיקנוהו? 2) כיצד היתה הנהגת הרומאים עם ישראל קודם החורבן (פרט), ומניין? ומפני מה נהגו כן? 3) ממתי הפסיקו לרדוף דיני נפשות, ומדוע? 4) מה הם הדברים התלויים ב"מקום", ומאי חשיב מקום, ומדוע?

יא. 1) הרוצה לדעת מניין השנים שעברו מזמן חורבן הבית, כיצד יוכל לחשב זאת? ואיזה סימן נתנו לדבר, ומדוע דווקא סימן זה נקטו? 2) הרוצה לחשב מניין השנים שעברו מאלפיים ימות המשיח, כיצד יוכל לחשב זאת, ומה סימן נתנו לדבר, ומדוע דווקא סימן זה? 3) באיזה גיל היה אברהם כשיצא מחרן, ומאי ילפינן מינה?

יב. 1) הרוצה לרעת באיזה שנה למנין שמיטה עכשיו, כיצד יוכל לחשב זאת, והאם יש סימן לדבר? 2) כמה שנים אחר אחר גלות בבל חרב הבית השני, ובאיזה שנה למנין שמיטה הוא חרב, ובאיזה שנה למנין שמיטה הוא נבנה? 3) מאיזו שנה לאחר החורבן אמרינן דאין לקנות קרקעות מהעכו"ם אפילו שזה אלף דינר בדינר, ומדוע?

יג. 1) לפי איזה מנין מונים בגלות את שנות השטרות, ומנין? ואיזה חידוש דין אמרינן בסוגיין מכח האי מילתא? ומה חידשו התוס' מכח סוגיין? 2) מהו "יום גינוסיה של מלכיהם"? וכיצד נתפרש הקרא "הנה קטן נתתיך בגוים בזוי אתה מאד"? 3) אלו עצות נתן רבי לאנטונינוס בענין קיום מלכותו, ובאיזה אופן ייעץ לו אלו העצות, ומדוע? ואמאי הובא דבר זה בסוגיין?

יד. 1) באר את המשא ומתן שהיה בין אנטונינוס לרבי בעינן בתו של אנטונינוס! 2) לשם מה היה לאנטונינוס מערה מביתו עד לביתו של רבי, ומה היו מעשיו כשהלך במערה, ומדוע עשה כן, וכיצד הותר לו הדבר? 3) כיצד נתפרש הקרא "שמה אדום מלכיה וכל נשיאיה"? 4) מה היה המעשה עם קטיעא בר שלום? ואיזה דין חידש ר' עקיבא במעשה זה, ומהיכן למד לחידושו?

בהצלחה!

תשובות למבחן עבודה זרה די

א. (1) בשעת הדין אינו נוהג במידת רב כח, דאם ישיגיא כוחו יתחייב כולם כליה, אבל בשעת מלחמה שפיר נוהג במידת רב כח, כדכתיב גדול אדונינו ורב כח. ולדעת רב חמא בר חנינא, לישראל אינו נוהג במידת חימה, כדכתיב "חימה אין לי", אבל לגויים נוהג במידת חימה כדכתיב "נוקם ה' ובעל חימה", ולדעת ר' חנינא בר פפא, אף דכתיב נוקם ה' ובעל חימה, מכל מקום חימה אין לי משום דנשבעתי מקצוף על ישראל.

(2) או דאין הקב"ה נפרע מישראל במידת "עוה עוה" כדרך שנפרע מן הגויים, אלא מעט מעט כפיד של תרנגולים, למען תהיה להם ישועה. או דהקב"ה מצרף מעט מעט שישראל עושין ועושה להם ישועה. או דבשכר שמשועין לפניו הקב"ה פודם.

(3) שאלו על המקרא ד"רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה על כן אפקוד עליכם", דאדרבה משום דאיהבם אין לו לפקוד עליהם כעסו. ולא ידע להשיבם משום דנתן ליבו לעיין רק בתנאי ולא במקרא [דלא היו במקומו שואלים מהמקראות], ורב אבהו פירש, דכיון דאיהבם נפרע מהם מעט מעט ולא הכל בבת אחת.

(4) צדיק גמור אין דרכו, והיינו דכתיב "חלילה לך מעשות כדבר הזה להמית צדיק עם רשע", אבל צדיק שאינו גמור שפיר ממית, והיינו דכתיב "והכרתי ממך צדיק ורשע", ואמרינן דאף אלו שהיה בידם למחות ולא מיחו, בכלל צדיק שאינו גמור הם, והיינו דכתיב "ממקדשי תחלו".

ב. (1) דכתיב "וא-ל זועם בכל יום". וזעמו נמשך רגע, כדכתיב "כי רגע באפר", וכן כתיב "חבי כמעט רגע עד יעבור זעם". וזועם בשעה השלישית של היום, לפי דבשעה זו קמים המלכים משנתן ומשתחווים לחמה. ואפשר להכיר רגע זה על ידי הכרבות של התרנגול שמלבינה באופן שאין בה סורייקא סומקא. והיחיד אינו יכול לעמוד לפני זעמו, אבל הציבור יכולים, [מלבד היכא דיש המקללן בזמן זה, כדאשכחן בבלעם, דאילו הקב"ה היה כועס לא היה משתייר מהם].

(2) אי נימא דהיה עובר כוכבים, דקיימא לן דאין מעלין ואין מורדין, רצה רק להזיקו על ידי הקללה בזמן שהקב"ה כועס, ומאחר דנימנם הבין דלא אורח ארעא הוא לכון הרגע בו כועס ולקלל. ואי נימא דהיה מין, רצה להורגו על ידי קללה זו, ומאחר דנימנמם הבין דאין לדחוק בידי שמים להעניש מי שאין רוצין להענישו.

(3) שחרית לעולם יכול להתפלל מיד בצפרא, ואף בראש השנה שהוא יום דין אין לחוש שמא יעיינו בדינו וידחוהו, מפני שהציבור כולו מתפלל בשעה זו, ובזכות הציבור לא ידחוהו. וכתבו התוס' דמכל מקום לא חשיב תפילה בציבור לענין שתפילתו תשמע, אלא רק אם מתפלל יחד עם הציבור. ולענין תפילת המוספין דבכל יום, יכול להתפלל באיזה זמן שיחפוץ, אבל בשל ראש השנה כיון דיש בה מלכויות וזכרונות ושופרות מיפקיד דינא טפי, ואין להתפלל ביחיד קודם שיעברו שלש שעות, משום דאז דן הקב"ה את העולם, אי נמי, דעוסק אז בתורה דכתיב בה אמת, ויש חשש שמא ידחוהו, ואין לו את זכות הציבור, משום דתפילת המוספין זמנה כל היום, ואינו ודאי דיש ציבור דמתפללין עתה.

(4) לפירוש רש"י ישראל לא היו ראויים לחטא העגל, דהא כתיב "מי יתן והיה לבבם זה להם וגו'", ורק גזירת מלך היא שיחטאו כדי שיהיה פתח לעולם לחזור בתשובה. וכן דוד לא היה ראוי למעשה בת שבע, אלא גזירת מלך היא כדי שילמדו ממנו על התשובה. ועבדינן צריכותא, דבין ביחיד אף דלא נפיש רחמיה, ובין בציבור אף דמיפרסם חטאם מהני תשובה. ולדעת תוס' (לפירוש המהר"ם), סוגיין אולא לבאר אמאי נכתב טורחנא ותשובתא בתורה, ועלה עבדינן צריכותא.

ג. (1) העושה מצוה, המצוה הולכת לפניו דכתיב "והלך לפניך צדקך". והעובר עבירה, העבירה מלפפת אותו ומוליכה אותו ליום הדין, שנאמר "ילפתו ארחות דרכם", ור' אליעזר אמר דהעבירה קשורה בו ככלב, דכתיב "לשכב עמה להיות אצלה", והיינו לשכב עמה בעולם הזה ולהיות עמה לעולם הבא.

(2) לדעת תנא קמא זכו שלא תהיה אומה ולשון שולטת בהם, דאין לומר דזכו שלא ישלטו בהם מלאך המות, דהא כבר נגזרה גזירה, וכשחטאו נענשו בעניות, דישלטו בהם השונאים המכלים ממונם כל היום. ולדת ר' יוסי, זכו שלא ישלטו בהם מלאך המות, וכיון שחטאו נענשו במיתה, והיינו דכתיב "אני אמרתי אלו-הים אתם ובני עליון כולכם אכן כאדם תמותון". ולת"ק כאדם תמותון היינו עניות. ומהא דנצטוו על פרשת נחלות ויבמין, אין ראייה דלא נגזר עליהם שלא ימותו, דיש לומר דניתנה המצוה על תנאי.

(3) לדעת ריש לקיש יש להוקיר להם טובה על כך, והיינו אליבא דר' יוסי דמשום חטא העגל נגזרה עליהם מיתה, דאילו לא היו מתים, דורות האחרונים לא היו נחשבים לכולם.

(4) ילפינן מהאי קרא דאין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות הנמצאות באוצר ששמו גוף, ומוכח מהא דאף דבמעמד הר סיני נעשו כמלאכים, מכל מקום שייך בהם לידה. ולרש"י כי רוח מלפני יעטוף, היינו הנשמות המאחרות הנמצאות בגוף. ולתוס' האי רוח קאי על המשיח שמתאחר הוא עד שיכלו כל הנשמות.

(5) עני חשיב כמת, כדחזינן בדתן ואבירם שנאמר עליהם כי מתו כל האנשים אף שעדיין היו חיים, ועל כרחך דהיינו עניות, דמשום הכי לא נשמעו דבריהם. [ועוד, דעל כרחך לא היו סומים, כדכתיב "העיני האנשים ההם תנקר", וכן לא היו מצורעין דהא היו בתוך המחנה, וכן אין לומר דלא היה להם בנים, דמשום הא אינו סבה שלא ישמעו דבריהם]. וכן סומא כדכתיב "במחשכים הושבני כמתי עולם", וכן המצורע כדכתיב "אל נא תהי כמת", וכן מי שאין לו בנים כדכתיב "ואם אין מתה אנוכי".

ד. (1) הוכיחם על הא דכשאמר להם הקב"ה "מי יתן והיה לבבם זה להם כל הימים" לא אמרו תן אתה. והוכיחם לאחר ארבעים שנה, ולרש"י היינו משום דרק או הבין את כוונת ה' באומרו מי יתן והיה לבם זה, דרק אחר ארבעים שנה תלמיד עומד על דברי רבו. והתוס' ביארו, דעד ארבעים שנה סבר דכיון דלא עמדו על דעת הקב"ה לא אמרו תן אתה, אבל כשעברו ארבעים שנה ולא שאלו, הבין דלא רצו לשאול. וכינם כפויי טובה בני כפויי טובה, דכפויי טובה בהא שאמרו ונפשנו קצה בלחם הקלוקל שנבלע באיברים אף דהיה לטובתם שלא יצטרכו לצאת להפנות מחוץ למחנה שהיה ג' פרסאות, ובני האדם שהיה כפויי טובה שאמר האשה אשר נתת עמדי היא נתנה לי מן העץ, ואף בהא שלא אמרו תן אתה מחמת כפיות טובה היא, דלא רצו להחזיק לו טובה בכך.

(2) זורעי היינו העוסקין בצדקה, ומים היינו העוסקין בתורה הקרויה מים, ונאמר עליהם דהם משלחי רגל השור והחמור, דבידם לשלח את הרגל והיינו היצר הרע שנמשל לאורח. ומאי דכתיב שור וחמור, היינו דלעולם ישים אדם עצמו על דברי תורה כשור לעול וכחמור למשא.

(3) בערב יום טוב האחרון של חג, ולרש"י היינו משום דאז הוא תשלומי קרבנות החג, ולתוס' היינו משום דמרבין בו שמחה משום דרגל בפני עצמו הוא, וכן דקרבנות היום הם על ישראל. ובערב פסח, לרש"י משום פסחים, ולתוס' משום דמרבין בו שמחה מחמת הגאולה. ובערב עצרת, לרש"י משום עולת ראייה ושלמי חגיגה, ולתוס' משום דהכל מודים דבעינן נמי לכם. ובערב ראש השנה משום דיום טוב הוא, והתוס' הוסיפו דעושים כן לסימן טוב לכל השנה. ולדעת ריה"ג אף ערב יום הכיפורים בגליל שמרבין בו בסעודת

בהמה. ונתוס' בפירוש ראשון כתבו, דבכל הימים טובים צריך להודיעו, מלבד יום הראשון של חג דאין פנאי להרבות בסעודה]. וילפינן מהא, דלצורך סעודת אכילה אין טורחין אלא בערב הסעודה.
(4) מסקינן דכיון דמחוסר אבר אסור לבן נח בבמה, אף לעבודת כוכבים אינם מקריבים מחוסרי אבר, ועל זה טורחים ג' ימים קודם, ומזמן זה אסורים במשא ומתן עמם. והתוס' הביאו בשם רש"י דמזמן זה שגור שם עבודה זרה על פיו, ועל כל מקח וממכר אזיל ומודה לעבודת כוכבים.

ה. (1) בבית המקדש אסורים בכל הבעלי מומים, כדכתיב "מיד בן נכר לא תקריבו", אבל בבמה לא נאסר אלא מחוסר אבר, וילפינן לה מהא דהזחיר הקב"ה את נח להכניס לתיבה רק שלימין ולא מחוסרי אבר, ועל כרחק דהיינו משום הקרבנות, דמטעם קיום העולם אין טעם לצוותו על כך. ונתוס' הוסיפו דרק משום דשנה הכתוב לישראל מחוסר אבר בעוף שמעינן לה, דאי לאו הכי, הוי אמינא דהוא ככל הדברים שנאמרו לבני נח ולא נשנו בסיני, דרק לבני ישראל נאמרו ולא לבני נח. וכתבו התוס' דאין חייבים מיתה על איסור זה, כיון דהוי קום ועשה שאם נדר מחוסר אבר, אמרינן ליה קום והבא שלם.
(2) מבכל החי נצטווה שלא להכניס מחוסר אבר, בלחיות זרע נצטווה להכניס לתיבה רק אלו שראויים להוליד, והיינו מי שאינו זקן או טריס, ולמאן דאמר טריפה אינה יולדת, אף טריפה נתמעטה מכניסה לתיבה. ולמאן דאמר טריפה יולדת ממעטינן לה מדכתיב "אתך" דרק דומיא דידיה שאינו טריפה יכניס לתיבה. ולמאן דאמר דמלחיות זרע שמעינן לה, ממעטינן מינה דהם טפלין לבני אדם. ואילו היה מצטווה רק בציווי דאתך, הוי אמינא דרק על מחוסר אבר הוזהר, משום דמאוס הוא.
(3) מסקינן דשלשה ימים קודם האיד אסורין, ולר' ישמעאל דאסר אף לאחריהם מוכח הוא מדקאמר רב תחליפא דלדבריו היכא דיום ראשון הוא יום איד כל השבוע אסור. ולרבנן מוכח הוא מדתני במתניתין "לפני אידיהם שלשה ימים" ואי נימא דיום האיד הוא בכלל, הוי תני "אידים של עכו"ם שלשה ימים". וכתבו התוס' דיש לדייק נמי מהא דתני שלשה, ולא תני שנים, דבשנים אין לטעות דהן ואידיהן קאמר, דאי הכי לתני יום אחד.
(4) איבעיא לן אי משום הרווחה, דאזיל ומודה לעכו"ם, ועבר הישראל על לא ישמע על פיך, או דמשום לפני עוור נאסר. ואי נימא דרק משום לפני עוור נאסר, היכא דיש לו בהמה שלו דיכול ליטלה בעצמו, ליכא בה משום לפני עוור.

ו. (1) באופן שהיה יכול ליטלו אף בלא סיועו, אין כלל משום לפני עוור, והיכא דבלא סיועו אינו יכול ליטלו, היכא דברור שיעבור על האיסור, כגון כוס יין לזויר, דמסתמא ישתה דהא דרך העולם לשתות, וכן נבלה למומר, עובר ואפילו האיסור שלהם. אבל להושיט נבלה לישראל אינו אסור, דליכא לחושדו שרוצה לאוכלה.
(2) ביום אידיהם גופיה, כולי עלמא מודו דנאסר בהנאה. וקודם ימי אידיהם, לר' יוחנן אסור, ולריש לקיש מותר. וכתבו התוס' דקיימא לן כר' יוחנן, דהא חכמים דמתניתין לקמן כוותיה קיימו (לחד תירוצא).
(3) למכור להם דבר המתקיים אסור, אבל דבר שאינו מתקיים מותר, כיון דאינו שמח בו. אבל לקנות מהן, כתב רש"י דאדרבה רק דבר שאינו מתקיים אסור, משום דשמח הוא דהצליח למוכרו, ונתוס' נראה דאסור בכל גוונין. וכתבו התוס' דלדעת ר"ת לעולם שרי לקנות ממנו, וסוגיין איירי לענין מתנה דאסור לקבל מהם, ואין מקבלים בין דבר המתקיים ובין דבר שאינו מתקיים.
(4) לדעת אביי בכלהו האיסור שמא יבוא להשאילם או להלוותם או לפורען. ולדעת רבא היינו משום דבזה גופיה יש שמחה, דמחשיבם. וכתבו התוס' דאף לאביי איכא ביה משום שמחה, דאי לאו שמחה לא היה מקום לגזור. ומאי דהוצרך תנא לאשמעינן בכל הני, דאילו היו כותבין רק שאלה, הוי אמינא דהלוואה שרי משום דירא שמא לא יקבל שוב מעותיו, ואי תני הלוואה הוא אמינא דסוף סוף יכול לכפותו להשיב, אבל להפרע ממנו דאינו יכול ליטול שוב מעותיו, הוי אמינא דצער הוא לו ושרי.
(5) לאופן אחד בגמ', אף ר' יהודה מודה דשמחה לאחר זמן חשיב שמחה אף עתה, ומה דהתיר להפרע מהן, היינו משום דאף לאחר זמן אין לו שמחה. ולאופן שני בגמ', דווקא גבי מועד סבר ר' יהודה דחשיב שמחה, משום דכל מלאכות המועד הותרו משום שמחה לאחר זמן.

ז. (1) לדעת ר' מאיר צריך להשיב צמר לבעליו וכל השבח לצבע, דקני לה בקנין גזילה, וכתבו התוס' דווקא הכא כיון דלא התכוון לגזוליה סבירא ליה לר' מאיר דקנאה. ולדעת ר' יהודה לא קנאה הגולן, וחייב הבעל הבית לשלם לצבע או דמי שבח או דמי יציאתו בצירוף שחר פעולה כשכיר יום. וכתב רש"י, דסבר ר' יהודה דלא יהנה משינויו. והתוס' כתבו דכיון דלא התכוון לקנותה כגולן לא קנאה. וקיימא לן כר' יהודה, ולדעת ר' יוסף אין בזה חידוש, דהא הוי מחלוקת בבבא קמא וסתם בבבא מציעא, וכולה נויקין חד מסכתא היא ויש סדר למשנה, אי נמי דתני לה בבבא מציעא גבי הלכתא פסקיתא דכל החזור בו ידו על התחנותה, אף שאין זה מקומה, ולתוס' היינו משום דתני לה בלשון הלכתא פסקיתא. ולדעת רב הונא שפיר בעי לאשמעינן דהלכה כר' יהודה, דלא חשיב כולה נויקין כחדא מסכתא ולא הוי מחלוקת ואחר כך סתם.
(2) באופן דאסור לו אין רשאי לשאול לחכם שיתיר לו, אלא אם כן יודיעו ששאל קודם לחכם ואסור, ואף זה החכם לא יתיר אלא באופן שיכול להחזיר הראשון מפסקו. אבל אחר דהתיר שפיר יכול לשאול לחכם שיאסור. והיכא דאחד אוסר ואחד מתיר, לתנא קמא אזלינן בתר הגדול בחכמה ובמנין, ואם לאו אזלינן בתר המחמיר, ולריב"ק בדאורייתא אזלינן בתר המחמיר, ובדרבנן אחר המיקל. והיכא דאיכא תרי איכא דאמרי, לרש"י בדאורייתא אזלינן בתר המחמיר, ובדרבנן אחר האחרון. ולריב"א לעולם אזלינן בתר לישנא קמא. ולר"ת דינו כסברת ריב"ק בדאורייתא אחר המחמיר ובדרבנן אחר המיקל. ולר"ש, היכא דיש לברר מסוגית התלמוד אזלינן בתריה.
(3) לרש"י איירי בעמי ארצות שחזרין לקבל דברי חבירות, דלר' מאיר אין מקבלין אותן עולמית, ולר' יהודה רק אם חזרו בפרהסיא מקבלין, ולא יכא דאמרי רק אם עשו עבירות בפרהסיא אין מקבלין. משום דכיון דפקרו כל כך אין נותנין לב לחזור. ולדעת ר' שמעון וריב"ק לעולם מקבלין אותן דכתיב שובו בנים שובבים. ולתוס' איירי בקיבלו עליהם דברי חבירות ושוב רוצים לחזור בהן, דלר' מאיר תו אין מקבלין אותן, ולר' יהודה אם חזרו בהן רק בצניעא אין מקבלין אותן משום דגונבים דעת הבריות, ולא יכא דאמרי רק היכא דהובר דכבר קיבלו עליהם דברי חבירות אף בצניעא יש לקבלם, אבל אם ידוע רק על פרהסיא, יש לומר דבסתר עדיין עוברים עבירות ואין לקבלן, ולר' שמעון וריב"ק לעולם מקבלים.

ח. (1) חידש דהיכא דיום ראשון הוא יום איד, כל השבוע אסור. ואתי לאשמעינן דאף דאין היתר לעולם, אפילו הכי אין להתיר. אי נמי, דאף ביום ראשון אסור לאחרי. אי נמי, דאף יום ראשון חשיב איד ככל ימי אידיהם.
(2) או דסברו דהג' ימים כולל נמי את יום אידיהם, דהא לא תני לפני אידיהם שלשה ימים כדתנו רבנן במתניתין קמייתא. או דסברו דנשא ונתן אסור, והיינו טעמא דנקטו לפנייהם אסור בסתמא. או דסברו דאף בגולה איכא איסור ודלא כשמואל דאמר דלרבנן בגולה שרי, והיינו משום דתנא בתרא לטפויי אתא, או דסברו כנחום המדי דרק יום אחד לפנייהם אסור, דהא לא תני שלשה ימים.

3) לדעת רבנן אסור בכל גווני. ולדעת בן בתירא שרי בכל גווני. ולדעת נחום המדי שרי בסוס זקן זכר במלחמה, וכתב רש"י משום דמקלקלו, וכן מילתא דלא שכיח הוא ולא גורו. והתוס' כתבו דאו או קתני דשרי או סוס זקן או זכר במלחמה לפי דהורג אדונו. ובשם ר"א מביה"ם פירשו, דנקט זקן לרבנותא אף דעושה בו מלאכה, ונקט זכר לרבנותא דאף דמלמדו להורג שרי, והוא הדין דשרי נמי נקיבה ובחור.

4) דכתיב אשפוך לפניו שיחי ילפינן דשיחה הוא לשון תפילה, ומדכתיב גבי יצחק לשוח בשדה, ילפינן דהיינו תפילה קבועה. ולדעת ר' אליעזר דקודם ישאל צרכיו ואחר כך יתפלל, הכי פירושו דקרא דקודם תפילה לעני כי יעטוף ואחר כך לפני ה' ישפוך שיחו, והקרא דאשפוך לפני שיחי הכי קאמר, דבזמן שצרתי לפניו אני או אשפוך שיחי. ולדעת ר' יהושע קודם יתפלל ואחר כך ישאל צרכיו, וקרא הכי קאמר, דתפילה לעני כי יעטוף בזמן שלפני ה' אשפוך שיחי, והיינו דקאמר קרא אשפוך לפניו שיחי ואז צרתי לפניו אני. ותליא האם ילפינן ממש דקודם סידר שבח ורק אחר כך התפלל צרכיו, או דשאני משה דרב גובריה.

ט. 1) לדעת ר' יהושע ור' אליעזר אינו יכול להוסיף כלום בתפילת י"ח, ולדעת רבנן יכול להוסיף בשומע תפילה, ואמרינן משמיה דרב דהיחיד יכול להוסיף בסוף כל ברכה וברכה מעין הברכה, והיינו היכא דצריך לזה, ולאחר סיום תפילתו יכול להוסיף אפילו כסדר יום הכיפורים. וכתבו התוס' דציבור יכולים להוסיף אפילו בג' ראשונות.

2) קלנדא וסטרנורא וקרטסים, יום גינוסטיא של מלכיהם, יום הלידה, ויום המיתה, ולחכמים היינו רק היכא דשורפין עליהם, ולר' מאיר הוא בכל גווני. וכל אלו הם ימי אידיהם של רומי, ועיירות המושעבדות לרומי, לדעת ריב"ל אסורים אף הם, דהא מביאים הם ממה שקונים לבני רומי כדי שיקריבו, ולדעת ר' יוחנן רק עובדיה אסורים, והכי דייקנן ממתניתין ומברייתא. וכן יש יום איד של המגלח זקנו ובלוריתו, ושל העולה מן הים והיוצא מבית האסורין, והעושה משתה לבנו, ובאלו רק לאותו אדם נאסר, ואינו נאסר לפני ולאחריו.

3) קלנדא הוא ח' ימים אחר התקופה, וסטרנורא הוא ח' ימים קודם התקופה, ובני רומי תיקנום על שם היום טוב שעשה אדם הראשון בימים אלו, דסבר מעיקרא דהתמעטו הימים מחמת חטאו וישב בתענית, וכשהתחילה תקופת טבת והתארכו המים הבין דכך הוא דרכו של עולם ועשאו יום טוב, ולשנה הבאה עשה אף לראשונים יום טוב. וכתבו התוס' (לעיל) דלכל הפחות יש ב' ימים בין סטרנורא לקלנדא. [ולמאי דמסקינן דהם בלא אידיהם, לכאורה צריך לומר דהיה ג' ימים].

4) כשחשכה החמה סבר דעולם חרב מחמת חטאו ועל כן ישב בתענית ובכה כל הלילה וחוה בכתה כנגדו, ולבוקר כשזרחה חמה הבין דכך הוא מנהגו של עולם והקריב שור בעל קרן אחת שקדמה לפרסותיו.

5) אסור להשתתף אף בלא לאכול, דכתיב וקרא לך ואכלת מזבחו, ומשמע דמשעת קריאה עובר באיסור, ואף לאחר ל' יום כיון שדרכו להקריב קרבנות לעבודה זרה משום שמחת משתהו, אסור לאכול עמו, ולאחר ל' יום עד י"ב חודש אסור רק אם אומר לו דמחמת משתהו עושה סעודה זו, ובאדם חשוב דרכו לעשות סעודה אף לאחר י"ב חודש, ואסור לאכול עמו.

י. 1) קרטסים בלשון יוון הוא תפיסה שניה, ותקנוה בני רומי על שם שניצחו את בני יוון.

2) בני רומי צירפו את ישראל למלחמתם עם יוון, והתנו עם ישראל דאף מהם יהיו השרים ואפרכים, ועשרים ושש שנים עמדו בתנאם, דדרשו המקרא "נסעה ונלכה ואלכה לנגדך", ולאחר מכאן דרשו המקרא "יעבר נא אדוני לפני עבדו" והפסיקו ליתן לישראל להיות שרים, והיינו דאמרינן דמאה שמונים שמה קודם חורבן פשטה מלכות רומי בישראל.

3) ארבעים שנה קודם החורבן הפסיקו לדון דיני נפשות, משום דראו דנפיש רוצחין ועל כן גלו מלשכת הגזית באופן שאין הסנהדרין "במקום", ולא ידונו הרוצחין. וכתבו התוס', דמכל מקום לצורך שעה היו חוזרים, אבל לא לדיני נפשות.

4) בעינן מקום לאכילת קדשים ומעשר שני, והיינו ירושלים. וכן בעינן מקום לענין דיני נפשות, והיינו דווקא בלשכת הגזית, דבעינן סמוך לשכינה כדכתיב "לא תטע לך אשירה כל עץ אצל מזבח ה' אלוקיך", ונדרש הוא נמי על הסנהדרין, כדדרשינן מדסמכו "לשופטים ושוטרים תיתן לך", דהמעמיד דיין שאינו הגון כאילו נטע אשירה אצל המזבח. וכן בעינן מקום לענין זקן ממרא, כדכתיב "אשר יגידו לך מן המקום ההוא".

יא. 1) כיוון שהסופרין מונים לשטרות למנין מלכות יוון, שהתחילה שלש מאות ושמונים שנה קודם החורבן [ואף שהתחילו למלוך שש שנים קודם, לא מונין להו כיון דהיה הוא רק בעילם], ישאל את הסופר כמה פרטו על המאות והאלפים, ויוסיף למנינו עוד עשרים שנה, וידע כמה הפרט של שני החורבן. וסימן לדבר "זה לי עשרים שנה", ונתנו דווקא הסימן הזה, שהוא דרך קצרה.

2) כיוון שאחר מאה שבעים ושתים שנים אחר החורבן, שהם חמש מאות חמישים ושתים שנים לתחילת מלכות יוון [לפי החשבון שמלכות יוון התחילה שלש מאות ושמונים שנה קודם החורבן], שלמו הארבעת אלפים שני תורה והתחילו שנות משיח, יוכל לפחות ממנין פרטו של הסופר ארבעים ושמונה שנה, ויעלה בידו מנין הפרט של שנות משיח. וסימן לדבר "ארבעים ושמונה עיר", וסימן זה הוא הדרך הקצרה לחשבון זה [וכן יעלה יפה מאי דאמרינן תנא תוספאה וספרא בצירא, דהסופר צריך להוריד ממניין השונה מנין השנים שעברו מימות המשיח חמשים ושתים].

3) אברהם יצא ב' פעמים מחרן, פעם ראשונה בגיל חמשים ושתים, והיינו היציאה דכתיב בה "ואת הנפש אשר עשו בחרן", ומשנה זו מתחיל שנות תורה, דאם נחשב ממעמד הר סיני, יחסרו ארבע מאות ארבעים ושמונה שנים לימות המשיח. ופעם נוספת יצא בגיל שבעים וחמש כמבואר בקרא.

יב. 1) לגירסת רש"י הדרך לחשב היא על ידי ידיעת מנין השנים מוזמן החורבן, דהרי בשנה ראשונה לשמיטה חרב הבית, ולרבנן כל מאה שנים מתחלקים לשני יובלות, דהא שנת החמישים אינה מנין השמיטות, ואת הפרטי יחלק לשמיטות וידע באיזה שנה הוא עומד. ולר' יהודה יחלק כל השנים לשמיטות. וכתב רש"י, דלר' יהודה צריך לומר דמנין השמיטין התחילו רק שש שנים לאחר בנין הבית. ואין סימן לחשבון זה. והתוס' הביאו גירסת ר"ת, דמחשבים לפי שנות מלכות יוון, דהא יוון התחילה למלוך בשנת ארבעים לבנין הבית, ובשנת שלש למולכם שהיא שנת ארבעים ושלש לבנין הבית, היתה זאת שנה ראשונה לשמיטה, ועל כן יש לחסר ממנין שנות מלכותם שתי שנים או להוסיף חמש שנים, ועל פי זה ידע שנת השמיטה. והיינו דווקא לר' יהודה דלעולם מחלקים לו' ז'. ולגירסתו יש סימן לדבר "כי זה שנתיים הרעב" והיינו לפחות, "ועוד חמש שנים וגו'" והיינו להוסיף חמש שנים.

2) לרש"י חורבן הבית היה בשנת ארבע מאות ועשרים לבנינו, והיינו שבעים שנה לאחר גלות בבל. והתוס' כתבו דהיה הוא בשנת ארבע מאות עשרים ואחת לבנינו, וכן הביאו בשם רשב"ם, אבל בשם ר"ת כתבו דעל כרחך כפירוש רש"י. וחרב הוא בשנה ראשונה לשמיטה, וכן נבנה בשנה ראשונה לשמיטה. אמנם כתב רש"י דלר' יהודה התחילו למנות רק משנה שישית לבנינו, והתוס' כתבו, דאדרבה דווקא לרבנן אמרינן הכי [והיינו לשיטתם דהבית חרב בשנת ארבע מאות עשרים ואחת].

3) ר' חנינא אמר דמשנת ארבע מאות אחר החורבן אין לקנות שדה, משום דמאז יש לחכות לביאת המשיח, וכדאמרינן בסנהדרין דביובל שמונים וחמש יש כבר להמתין לבואו. ובמתניתא תנא הוא בשנת ארבע מאות ושלוש לחורבן הבית.

יג. 1) מונים לשנות מלכות יוון, דהא מונים את השנים מתשרי, ואילו למלכות ישראל מונים את השנים מניסן וכמבואר במתניתין דראש השנה, ועל כרחק דהיינו מלכות יוון, דרק היא עולה לחשבון שלש מאות שנים קודם החורבן דלפיו אנחנו מונים. ומכאן הא חידשו דשטר הבא לפנינו וזמנו מאוחר בשש שנים, אין לדנו כמאוחר, אלא יש לומר דסופר דווקא הוא שהתחיל למנות משעה שהתחילו למנות, אבל אנן לא מנינן אלא לאחר שש שנים שאז פשטה מלכותם. וכתבו התוס' דעל כרחק דלא היה כתוב בשטר זה למלכות יוון, ואם כן אנו שמונים לבריאת העולם, אף אם לא הזכיר בשטר לבריאת העולם, כשר הוא. וכן כתבו, דלא בעי לכתוב הכלל של האלפים והמאות, אלא סגי בפרטים.

2) מסקינן דהיינו יום שהמלך מעמיד את בנו תחתיו. וקטן נתתיך בגויים, היינו שאין מושיבין מלך בן מלך, אם לא בבקשת האב והסכמת השרים. ובזוי אתה מאד, שאין להם כתב ולשון, ולרש"י היינו שכתבן ולשונן מאומה אחרת בא להם. והתוס' כתבו, דאין להם לשון חשוב שמספרים בה בני המלכות. ופירוש נוסף ביארו כדכתב רש"י דלמדו לשונם מאומה אחרת.

3) כשביקש להמליך בנו ולעשות את טבריא קלניא ממס משום התלמידי חכמים שבה, ואמר ששני דברים לא יתנו לו, הרכיב רבי אדם על חבירו, ונתן יונה לעליון, ואמר לתחתון שיאמר לעליון שיפריח היונה מידו, ורימו לו בזה, שיבקש להמליך את בנו, ויאמר לבנו לפטור את טבריא ממס. וכשאמר לו דחשובי רומי מצערין לו, היה רבי עוקר כל יום פוגלא ממשרא לפני אנטונינוס, והבין כוונתו שיהרוג אחד אחד ולא יתגרה בכולם. והא דרבי לא ייעץ לו להדיא, דחשש מהם, ואף בלחש לא רצה לומר דחשש מעוף השמים שיוליך את הקול. והובא דבר זה בסוגיין לבאר דשפיר שייך מלך בן מלך אצל רומי על ידי שאלה.

יד. 1) אנטונינוס שלח גרגיתא, והבין רבי שכוונתו שביתו גירא נגרה אחר נואפין. ועל כן שלח לו כוסברתא, ולרש"י היינו לרמוז לו שישחטנה, והתוס' פירשו דכוונתו היתה שיכסה עליה ויכחנה בצניעא, אבל אנטונינוס לא הבין וסבר שכוונתו שישחטנה, ועל כן שלח לרבי כרתי, וכיוון לומר דאם ישחטנה יכרת זרעו, ושלח לו רבי חסא, לומר שיחוס עליה, ולתוס' היינו דאמר לו דאף מעיקרא כוונתו היתה שיחוס עליה.

2) מטרת המערה היתה ללמוד תורה מפי רבי, והיה נוטל עמו שני עבדים והורגם כדי שלא יתוודעו מעשיו, ואחד הרגו על פתח בית רבי, ואחד על פתח המערה. וכתבו התוס' דהותר לו משום הבא להורגך השכם להורגו, דאם יוודע שלומד תורה הרי יתגוהו. ועוד כתבו התוס', דהיו אלו מינים ומסורות דאף בגויים הדין הוא דמורידין ולא מעלין.

3) דרשינן "מלכיה" ולא כל מלכיה, לאפוקי אנטונינוס שיש לו חלק לעולם הבא, וכל נשיאיה ולא כל שריה לאפוקי קטיעא בר שלום דיש לו חלק לעולם הבא.

4) מעשה והיה קיסר ששנא את היהודים ורצה להשמידם, עד שדרש לו קטיעא בר שלום מן המקרא דכשם שאי אפשר לעולם בלא ארבע רוחות, כן אי אפשר בלא ישראל, ועוד דאם יהרגם יקראו לו מלכות קטיעא, וקיבל דבריו, אמנם כיון דהשיב על דברי המלך נגזר עליו להכנס לקמוניא חלילא, וכשאמרה לו אותה מטרוניתא חבל על ספינה העולה בלא מכס, נפל על עורלתו וקטעה, וכשהשליכוהו לקמוניא חלילא אמר שיהיו נכסיו לר' עקיבא וחביריו. ואמר ר' עקיבא דכיון דהזכיר שמו בנפרד, הדין הוא דנוטל מחצה, וחביריו יטלו המחצה השנייה, כדחזינן בלחם הפנים דכתיב "והיתה לאהרון ולבניו" ושנינו דמחצה לאהרון ומחצה לבניו.